

ПРО ІСТОРИЧНУ ПАМ'ЯТЬ ПОЛЯКІВ

Коли в Польщі говорять про історичну пам'ять, найчастіше згадують польські жертви Другої світової війни та післявоєнного періоду. Значно менша увага приділяється українським і білоруським цивільним, які загинули від рук польських підпільних формувань. Ще більш суперечливим є те, що частина осіб, чий підрозділ причетний до цих злочинів, сьогодні офіційно вшановується як національні герої.

Одним із найкривавіших злочинів проти українського населення стала різанина в Сагрині 10 березня 1944 року. Підрозділи Армії Крайової та Батальйонів хлопських атакували українське село Сагринь на Холмщині. Після завершення бою почалося масове знищення села. Палали житлові будинки, господарства та православна церква. Серед убитих були жінки, діти та літні люди. За різними оцінками, кількість жертв становила понад 600 осіб. З нападом на Сагринь пов'язують Станіслава Басая («Рися»), якого в Польщі вшановують як героя боротьби за польське населення Холмщини.

Того ж дня каральні акції охопили й інші українські села регіону. У Ласкові та Шиховичах були вбиті сотні українських мешканців. Загалом березневі операції 1944 року призвели до спустошення значної частини українських поселень Грубешівського повіту. Для місцевого населення це означало не лише людські втрати, а й руйнування церков, господарств та багатівікового укладу життя.

Іншим символом української трагедії стала Павлокома. 3 березня 1945 року підрозділ Армії Крайової під командуванням Юзефа Бісса («Вацлава») оточив село та провів масовий розстріл його мешканців. Людей збирали групами та виводили на страту. Серед жертв були цілі родини, жінки, діти та люди похилого віку. За різними оцінками, загинуло до 500 українців. Сьогодні Павлокома залишається одним із найвідоміших символів злочинів проти українського цивільного населення на Закерзонні.

Після завершення війни насильство не припинилося. Українські села Надсяння, Лемківщини та Холмщини під-

давалися каральним операціям, арештам та примусовим виселенням. Кульмінацією стала операція «Вісла» 1947 року, під час якої близько 140 тисяч українців, лемків і бойків були примусово депортовані зі своїх етнічних земель. Людей розселяли малими групами серед польського населення, щоб прискорити асиміляцію та знищити традиційні громади. У результаті було практично ліквідовано українську присутність на значних територіях післявоєнної Польщі.

Важливою частиною цієї політики став також Центральний трудовий табір у Явожно, який діяв у 1947–1950 роках. Він був створений у рамках післяопераційної фільтрації та ізоляції українського населення, депортованого під час операції «Вісла». Через табір проходили тисячі українців, затриманих без суду або на підставі колективних підозр у зв'язках з УПА. Умови утримання були суворими: примусова праця, допити, ізоляція та жорсткий режим охорони. За різними оцінками, через Явожно могли пройти понад 20 тисяч осіб, а кількість загиблих навіть неможливо оцінити. Табір став символом післявоєнної репресивної системи щодо українців у нових кордонах Польщі.

Не менш трагічними були події на білоруському Підляшші. Взимку 1946 року загін Ромуальда Райса («Бурого») здійснив серію нападів на православні білоруські села. Залешани, Зані, Шпаки та інші населені пункти були частково або повністю спалені. Мирних мешканців убивали лише через їхню національність та віросповідання. Частина людей живцем спалили у власних будинках. Особливо показовим став розстріл білоруських фурманів, яких попередньо відібрали за етнічною ознакою. Загалом загинуло близько 80 цивільних осіб.

Попри це, багато осіб, пов'язаних із подібними подіями, сьогодні займають почесне місце в польському історичному пантеоні. У Польщі на державному рівні відзначається День пам'яті «проклятих солдатів». Під час урочистостей представники влади, військові та громадські організації вшановують діячів антикомуністичного підпілля, серед яких згадуються також Ромуальд Райс, Зигмунт Шендзеляж та інші суперечливі постаті.

Іменем Зигмунта Шендзеляжа («Лупашки») названо вулиці в багатьох польських містах. Йому встановлюють меморіальні таблиці, пам'ятні знаки та присвячують державні урочистості. Ромуальд Райс став символом для частини польських націоналістичних середовищ, які шороку організують пам'ятні заходи на його честь. Юзеф Курась («Огень») має пам'ятники, меморіали та широко представлений у польській патріотичній літературі й музейних експозиціях.

Особливе значення має діяльність державних інституцій. Інститут національної пам'яті Польщі організовує виставки, конференції та освітні програми, присвячені «проклятим солдатам». По всій країні проходять масові патріотичні заходи «Тропом Вільчым», шкільні конкурси та уроки пам'яті. У суспільній свідомості формується образ бездоганних героїв боротьби за незалежність, тоді як інформація про злочини проти українських та білоруських цивільних часто залишається на периферії уваги.

Вшанування цих постатей не обмежується лише пам'ятними заходами та державними святами. У різних регіонах Польщі їхніми іменами названо вулиці, сквери, школи, громадські установи та військові формування. Постатям так

«Історична» істерика

Жодного бажання немає знову реагувати на чергову бздуру наших польських сусідів, але вони не зупиняються. Цього разу драматичний сюжет «гонорові польські автобуси не поїдуть бандерівськими вулицями Вінниці», вимоги перейменувати вулиці та назви підрозділів, ще там щось – оберти лише ростуть.

У всього цьому новому витку істерики показовим є один момент. Вулиці Бандери, Шухевича, УПА тощо на Заході України існують ще з початку 90-х. Пам'ятники теж. У Києві проспект Бандери існує з 2016 року. Та сама вулиця Бандери у Вінниці – з 2022 року.

Навіть якщо на секунду прийняти збочену точку зору, що назви вулиць та пам'ятники в Україні чомусь повинні хвилювати когось в іноземній державі – вся ця «шокуюча» для частини польського політикуму та суспільства символіка з'явилася не сьогодні та не вчора, а часто існує вже десятки років. Чому ж така істерика саме зараз?

Виглядає все це як спроба домагатися буквально на рівному місці, навіть не шукаючи якогось вагомого формального приводу.

Я правильно розумію: українці повинні стати на коліна, довго вибачитись, потім ще раз вибачитись, потім перейменувати усі вулиці та демонтувати усі пам'ятники, які не подобаються полякам, бути готовими у будь-який момент продовжити цей процес, бо явно Бандерою і УПА справа не обмежиться, потім перейменувати назви військових частин (добре, що поки нам милостиво дозволяють їх не розпускати, бо хто ж тоді прикриватиме комфортне існування занурених в історію та вічно ображених українцями поляків), бути дуже вдячними та чемно чекати, коли після цього всього нам запропонують частково і факультативно долучитися до Європейської Унії, але так, щоб не постраждав жоден польський фермер?

Але мені здається, ставка деяких іноземних політиків на те, що «Україна слабка і тому давайте ми її зараз поставмо в стійло» не спрацює. Трошки все не так, трошки все складніше. І та частина польської політичної еліти, яке вирішила влаштувати зараз це «історичну» істеріку – мала би краще знати історію самої Польщі, особливо до чогось призводить сліпа шовіністична зверхність та відверта дурість перед обличчям реальної загрози, яка знаходиться північніше і східніше Києва.

Андрій ІЛЛЕНКО, офіцер батальйону «Свобода», народний депутат VII-VIII скликань

званих «проклятих солдатів» присвячено музейній експозиції, меморіальні кімнати, виставки та освітні центри. Відкриваються нові пам'ятники й меморіальні таблиці, а державні та муніципальні структури підтримують видання книжок, документальних фільмів і навчальних матеріалів, у яких ці діячі здебільшого постають як бездоганні герої боротьби за незалежність. Таким чином їхній культ закріплюється не лише в офіційній політиці пам'яті, а й у системі освіти та громадського виховання. Для нащадків українських і білоруських жертв це виглядає як героїзація людей, чий імена пов'язані не лише з боротьбою проти комуністичного режиму, а й із каральними акціями проти цивільного населення.

Саме ця вибірковість історичної пам'яті викликає найбільше заперечень в Україні та Білорусі. Для нащадків жертв Сагрина, Павлокоми, Ласкова, Шиховичів, Залешан чи інших знищених сіл ці люди асоціюються не з боротьбою за свободу, а зі спаленими домівками, братськими могилами та загибеллю беззбройних цивільних. Коли особи, чий підрозділ причетний до таких злочинів, стають патронами вулиць, героями державних свят і символами патріотичного виховання, це неминуче сприймається як нехтування пам'яттю українських і білоруських жертв.

Трагедія полягає не лише в самих злочинах 1940-х років, а й у тому, що через десятиліття після цих подій їхні

жертви часто залишаються менш помітними в офіційній історичній пам'яті, ніж люди, під командуванням яких відбувалися каральні акції. Саме тому питання вшанування Ромуальда Райса, Зигмунта Шендзеляжа, Юзефа Курася, Станіслава Басая та Юзефа Бісса продовжує викликати гострі суперечки далеко за межами Польщі.

Михайло МЕЛЬНИК

Фейсбук автора

